

9. Юрій (Георгій) КОВАЛЕНКО. Як із заповіді зникла свобода і чому важливо її повернути

21 листопада 2014 року, у річницю початку подій на Майдані, автор цієї статті був запрошений до участі в громадській Ініціативі “21 листопада” (<http://2111.org.ua>). До складу об’єднання увійшли майже чотири десятки відомих представників української науки, мистецтва, підприємців, релігійних та громадських діячів, представників різних національностей і конфесій, які фактично репрезентують народ України у всьому його різноманітті.

Ініціатива “21 листопада” поставила собі за мету пропагувати в Україні європейські цінності та втілювати тенденції Революції Гідності до колективного лідерства. Тому було вирішено не створювати єдиний текст спільної Декларації, а запропонувати кожному з учасників написати власний окремий текст щодо цінностей Свободи, Гідності, Демократії та Чесної праці. Таким чином мала вийти колективна “мозаїчна” Декларація.

Автор цієї статті створив текст, в якому виводив цінність Свободи з першої Заповіді Декалогу:

“Бог дарував людям Свободу ще в Раю і підтвердив це на Синаї в першій же Заповіді: «Я Господь, Бог твій, що вивів тебе... з дому рабства». Відтак Бог вважає нас гідними свободи і поважає нашу волю. Тому свобода має бути цінністю для кожної віруючої людини. При цьому ми маємо не тільки відстоювати і захищати власну свободу і незалежність, але й бути гарантами і захисниками свободи і гідності іншої або інакшої людини” (<http://2111.ua/?participants=protoiyerey-georgiy-kovalenko>).

Щоб не помилитися в цитаті, автор взяв Катехізіс, виданий Українською Православною Церквою, один з розділів якого присвячений 10 Заповідям, які Мойсей отримав на Синаї (Православний катехізіс. Основи християнського віровчення. – К., 2012). Яке ж було здивування, коли з’ясувалося, що з цитування Першої Заповіді головною віровчательною книжкою для православних українців, випарувався увесь пафос Свободи. У викладі Катехізіса Перша Заповідь звучить так: “Я, Господь Бог твій. Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене” [Там само. - С. 250, 259]. Від виведення з рабства не лишилося навіть трьох крапок, хоча текст приводиться як пряма цитата Святого Письма.

Невідповідність тексту Катехізісу і Святого Письма зацікавила автора і він вирішив подивитися інші джерела й побачив, що у 17 столітті Київський митрополит Петро (Могила), чие ім’я носить Києво-Могилянська Академія, у своєму Катехізмі цитує Першу Заповідь без скорочень: “Первая заповедь... есть сия: Аз есмь Господь Бог твой, изведый тя от земли Египетския, от дому работы. Да не будут тебе бози инии разве Мене» [Православное вероисповедание Кафолической и Апостольской Церкви (1662 г.). - М., 1900].

Скорочення тексту Першої Заповіді з’являється у класичному для Російської Православної Церкви Катехізисі митрополита Московського Філарета (Дроздова) [Пространный христианский катехизис Православной Кафолической Восточной Церкви... - М., 1913]. Саме за цією книжечкою вивчали Божі Заповіді в Російській Імперії та Радянському Союзі. Саме цей текст був взятий за основу і сучасними українськими богословами при створенні Катехізіса Української Православної Церкви. Тож можемо зробити висновок, що нагадування народів про виведення з рабства зникло десь між Київським митрополитом часів Гетьманщини і митрополитом Московським часів Російської Імперії.

Тому тлумачення автором цієї статті Першої Заповіді можна вважати неklasичним для імперського Православ’я, але біблійним і близьким для нащадків козацького роду, які виборюють свободу та в чергове намагаються вийти з рабства. Бог нагадує, що Він той, хто виводить з рабства. Він той, хто дає Свободу. Він нагадує народів, що людина створена свободою і до Свободи покликана. В цьому сенсі можна сказати, що Десять Заповідей – це дороговказ до Свободи і технологія побудови вільного суспільства вільних людей.

Можливо саме тому, коли автор погодився взяти участь у написанні “Катехізму Українця XXI століття” [Романенко Володимир, Коваленко Георгій. Катехізм Українця XXI

століття К., 2016]. У розділі “Віра” він зацентрував увагу в тому числі і на релігійній свободі так:

“4. ВІРА. Яка віра в Українців?

Більшість Українців вірують у Єдиного Бога і є релігійними людьми. Але всі Українці мають вірити в Україну та її майбутнє.

Чи обов’язкова релігійна віра для Українця?

Ні. Україна є світською державою, і кожен Українець, згідно з Конституцією, може сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної.

Які релігії поширені серед Українців?

Більшість Українців є християнами. Утім як за часів Володимирового Хрещення у X ст., так і донині в Україні є юдеї та мусульмани.

Серед Українців-християн переважають православні. Також значною спільнотою є греко-католики, які колись були православними, а в XVI ст. увійшли в спілку/союз (унію) з римо-католиками, які також представлені в Україні. Серед протестантів найбільшими є громади баптистів і п’ятидесятників. Є серед Українців і ті, хто сповідує інші старовинні релігії, а також новітні релігійні культури. Є й Українці, які не сповідують жодної релігії або не визначилися зі своєю релігійною належністю.

Які стосунки між Українцями різних релігій і конфесій?

Українці завжди поважали віру, свята і святині одне одного. Ще на козацьких знаменах, а потім і на гербах українських міст поряд зображували релігійні символи християнства, юдаїзму та ісламу.

Міжконфесійні конфлікти і розділення між Українцями виникали тоді, коли релігію намагалися використовувати для зовнішнього впливу. Наприклад, унія в Україні виникла під час спроб полонізації, а розділення у православ’ї стали реакцією на русифікацію. Однак Українці схильні до міжконфесійного миру, і міжрелігійні суперечки не призводять до непримиренного поділу Українського народу.

Як релігії єднують Українців?

Усі Українці – віруючі й невіруючі, представники різних релігій і конфесій – є дітьми однієї України. Віруючі Українці разом і кожен у своїй релігійній спільноті моляться за Україну та її Народ.

Духовним гімном і спільною молитвою усіх віруючих Українців є піснеспів «Боже Великий Єдиний, нам Україну храни».

Як світська Українська держава ставиться до віри Українців?

У преамбулі Конституції України говориться про «відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями» і проголошується, що кожен Українець «має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої; безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» (стаття 35).

Українська держава і суспільство засудили політику воєнничого атеїзму та гоніння щодо віруючих і церков з боку радянського богоборчого тоталітарного режиму в XX ст.

Церкви, держава і суспільство співпрацюють заради спільного добра Українців. Віряни Українці є повноправними громадянами держави і членами суспільства” [Там само. – С. 25-27].

А додатком до “Катехизму Українця XXI століття” стали “Заповіді для українців по-Божому”, де Свобода згадується як у державно-суспільному, так і у релігійному контекстах:

“2. Українці – це вільний народ, який поважає волю інших народів, захищає власну волю, свободу і незалежність своєї Держави.

...

4. Українці різних релігій і конфесій поважають віру, свята і святині один одного, спільно святкують День Незалежності України і разом моляться за єдину Україну” [Там само. – С. 86].

Зважаючи на все вищевикладене, для віруючих українців і богословів різних релігій і конфесій є важливим повернення до богословського дискурсу ствердження релігійної цінності Свободи та поваги до свободи світогляду і віросповідання.

10. Гнат МЕРЄНКОВ. Діалог як форма захисту релігійної свободи

Значення діалогу — як міжконфесійного, так і між релігійними спільнотами, з одного боку, та урядами або громадськістю з іншого — важко переоцінити. Недооцінити ж значно легше, враховуючи, що не завжди такий діалог призводить до швидких та видимих результатів. Тим більш, що механізми, що роблять діалог однією з форм укріплення релігійної свободи, не завжди лежать на поверхні.

На нашу ж думку, діалог, незалежно від швидкості його результатів, навіть якщо він має локальні завдання, неодмінно пов'язаний з глобальною цінністю релігійної свободи та впливає на її зміцнення. Так, можна погодитися з сучасним автором афоризмів В. Синявським в тому, що «абсурд — безглуздий діалог правди з нерозумінням». Але чи так вже безглуздо свідчити про правду навіть у тих випадках, коли нас чекає нерозуміння? У Євангеліях є багато прикладів, коли слова Ісуса Христа не переконували його сучасників-опонентів, але водночас вони надихнули багатьох його послідовників на захист вічних цінностей, даних Богом прав і свобод, що мало свої наслідки протягом всієї історії.

Серед цих свобод однією із найважливіших є релігійна. «Апостоли розповсюджували Євангеліє духовними методами й засуджували застосування плотської зброї. Триста років церква наслідувала їх приклад, і виступала за свободу совісті», — наголошує німецько-американський протестантський історик церкви і богослов Філіп Шафф [История христианской церкви. Том VII. Современное христианство. Реформация в Германии. - С. 41]. Говорячи ж про Реформацію, Філіп Шафф підкреслює, що саме священство всіх християн, якого стали дотримуватися протестанти за зразком апостольської церкви, є джерелом релігійної та громадянської свободи, яка процвітає в більшості протестантських країн. «Релігійна свобода породжує свободу громадянську. Загальне священство християн законним чином проголошує їх загальну царську незалежно від того, живуть вони в монархії чи в республіці» [Там само.- С. 23].

Отже, і сам принцип діалогу є суто євангельським, він впливає з рівності людей перед Богом та з рівності вірян перед Христом — на відміну від елітарної ієрархії, яка вдається до монологу й потребує лише пасивного послуху.

У сучасному ж світі відстоювання релігійної свободи через діалог набуває особливої актуальності, виходячи з тих викликів, з якими стикаються релігійні спільноти і, зокрема, християни. Так, на зустрічі з представниками Асоціації журналістів, видавців і мовців «Новомедіа» в Києві в лютому 2016 року керівник відділу релігійної свободи організації Mission Eurasia, правозахисник і публіцист Влад Кусакін (Чикаго, штат Іллінойс) наголосив: «Ми довго шукали механізм зміцнення релігійної свободи. Є два підходи до цього питання. Один зветься **«shame and blame»** («ганьбити і звинувачувати»), другий — **«engagement»** (діалог)» [Тут і далі — цитується за публікацією Валентина Озерова на порталі Credo.Ru. ИНТЕРВЬЮ: Американский правозащитник-протестант Влад Кусакин о христианской мотивации защиты гонимых и ситуации в Казахстане. Часть первая. О диалоге как форме защиты религиозной свободы, примирении после войны в Украине и роли РПЦ МП. Часть вторая].

Перший підхід, за словами правозахисника, використовувався після вступу в силу Всесвітньої Декларації Прав Людини, після ряду міжнародних угод, в тому числі й Гельсінських угод 1975 року. Допоки працювали міжнародні договори, порушення прав людини, в тому числі й права на свободу віросповідання, каралося певними санкціями проти тієї країни, яка їх порушувала. Не був винятком навіть СРСР, який приховував факти таких порушень саме через можливість подібних санкцій.

«Після 11 вересня 2001 року ситуація змінилася, — каже В. Кусакін. — Тому що Сполучені Штати, які завжди гарантували виконання цих договорів, самі були поставлені в